

УДК 159.964.26(092)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-1-8>

МЕТАМЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЇ К.Г. ЮНГА

Савчин Мирослав Васильович,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет

msavchun@gmail.com

ORCID: 0000-0002-248-4661

Метою статті є методологічний аналіз основних ідей концепції К.Г. Юнга. Використано такі **методи**: методологічний і теоретичний аналіз, емпіричне дослідження. Виділено такі рівні методологування у психології: внутрішньокоцептуальний, міжкоцептуальний, загальнопсихологічний, загальнонауковий, метаметодологічний.

Результати та висновки. Констатується, що на найвищому (метаметодологічному) рівні з'ясовується вплив психологічної концепції (теорії) на розв'язання проблем сучасної людини, суспільства та цивілізації. Констатується конструктивність ідеї К.Г. Юнга про первинність завдання психології в обґрунтуванні цілей здорового, щасливого та осмисленого життя людини, навчання самопізнанню та способам самореалізації і саморозвитку, а також вторинність завдань щодо надання психологічної допомоги потребуючим. Обґрунтовується ідея, що у внутрішньому світі людини, окрім, індивідуально неповторного, яке К.Г. Юнг вважає головною реальністю внутрішнього світу особистості, існує спільнісне, загальнолюдське у вищих його проявах, а не просто як архетипне. Зазначається, що гостра орієнтація особистості на індивідуальне призводить не тільки до саморозвитку, прояву творчості, прагнення стати щасливою людиною, одержувати автентичні задоволення, але й до культивування егоїзму, необґрунтованого самопокладання, зумовлює бар'єри, непорозуміння і конфлікти у міжособистісній взаємодії. Стверджується, що поєднання зазначених тенденцій посилює здатність людини до прояву любові, творення добра і боротьби зі злом, забезпечення свободи і відповідальності, долає егоїстичні тенденції, поглиблює взаєморозуміння, духовну, моральну, соціальну та психологічну ідентичність. Аналізуються виділені та охарактеризовані вченим головні комплекси (архетипи) колективного несвідомого – «самість», «персона», «тінь», «аніmus» та «аніма». Обґрунтовується теза про те, що центром архетипу «самість» є духовне Я трансцендентного походження та іманентного існування. Характеризується феноменологія духовного Я. Стверджується, що наша «тінь» зумовлена не тільки архетипом соціальної та психологічної природи, але й духовними чинниками, зокрема, наслідком гріхування людини. Зазначається, що архетип «персона» як несвідомий елемент колективної психіки не має однозначної архетипічної природи, бо форми вираження цього архетипу динамічно змінюються під впливом тенденцій розвитку сучасної культури та цивілізації загалом. Констатується, що у внутрішньому світі людини, окрім психіки (особистості), існує духовне Я. Охарактеризовано взаємозв'язки між ними. Висунуто гіпотезу, що для здорової особистості архетип «аніма» майже однозначно представлений в колективному несвідомому жінки, а «аніmus» – чоловіка, а не в обох статях одночасно.

Ключові слова: *рівні методологування, індивідуальність, спільність, «самість», «тінь», «персона», «аніма», «аніmus», духовне Я, психологічне Я.*

META-METHODOLOGICAL ANALYSIS OF C.G. JUNG'S CONCEPT

Savchyn Myroslav Vasylovych,
Doctor of Psychology, Professor,
Head of the Department of Psychology
Drohobych State Pedagogical University

msavchun@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2481-4661

The **purpose** of the article is a methodological analysis of the main ideas of the concept of C.G. Jung. The method used is a methodological and theoretical analysis, empirical research. The following levels of methodology in psychology have been identified: intra-conceptual, inter-conceptual, general psychological, general scientific, meta-methodological. It is stated that at the highest, meta-methodological level, the influence of the psychological concept (theory) on the solution of the problems of modern people, society and civilization is revealed. The constructiveness of the idea of K.G. Jung about the primacy of the task of psychology in justifying the goals of a healthy, happy and meaningful life, teaching self-knowledge and self-realization and self-development, and secondary to the task of providing psychological assistance to the needy is stated. The idea is

substantiated that in the inner world of man, beside the individually unique, which K.G. Jung considers the main reality of the inner world of the individual, there is also the common, universal in its higher manifestations, and not just archetypal. It is noted that the sharp orientation of a person towards the individual leads not only to self-development, creativity, the desire to become a happy person, to receive authentic pleasure, but also to cultivating selfishness, unreasonable self-centering, causes barriers, misunderstandings. It is argued that the combination of these tendencies enhances a person's ability to manifest love, create good and fight against evil, ensure freedom and responsibility, overcome selfish tendencies, deepen mutual understanding, spiritual, moral, social and psychological identity. The main complexes (archetypes) of the collective unconscious – “self-identity”, “person”, “shadow”, “animus” and “amine”, are selected and characterized by the scholar. The thesis is argued that the centre of the archetype “self-identity” is the spiritual ego, of transcendental origin and immanent existence, characterized by the phenomenology of the spiritual ego. It is argued that our “shadow” is caused not only by the archetypal social and psychological nature, but also by spiritual factors, first of all, as a result of human sin. It is noted that the person as an unconscious element of the collective psyche is not uniquely archetypal in nature, because its forms of expression are dynamically changing under the influence of trends of modern culture and civilization in general. It is stated that in the inner world of man, apart from the psyche (personality), there is a spiritual ego, characterized by the relationship between them. It is hypothesized that for a healthy individual, the “amine” is almost uniquely represented in the collective unconscious woman, and the “animus” is a man, and not in both sexes simultaneously.

Key words: *levels of methodology, individuality, community, “self-identity”, “shadow”, “person”, “amine”, “animus”, spiritual ego, psychological ego.*

Вступ

Загальноцивілізаційні конструктивні та деструктивні тенденції і досягнення у розвитку психологічної науки зумовлюють необхідність постійної методологічної оцінки та переоцінки існуючих концепцій, теорій та підходів. Сучасні методологічні традиції (Вітакультурна методологія, 2019; Методологія, 2019) та власний досвід методологування (Савчин, 2013а; 2013б; 2016; 2019) дозволив виділити такі рівні методологування: 1) внутрішньоконцептуальний (методологічна рефлексія здійснюється в межах конкретної психологічної теорії. Зокрема, з'ясовуються засади методологічного вичленювання нового психологічного феномену (критерії виділення та аналізу його феноменології, структури, властивостей, закономірностей, функціонування і розвитку, взаємозв'язки з іншими явищами тощо)); 2) міжконцептуальний (методологічна рефлексія спрямована на з'ясування методологічних засад теорії в порівнянні з іншими концептуальними підходами до вивчення досліджуваного психологічного феномену); 3) загальнопсихологічний (методологічна рефлексія стосується з'ясування методологічних засад запропонованої концепції в межах загальнопсихологічних парадигм, методологем і принципів); 4) загальнонауковий (в методологічній рефлексії встановлюється відповідність психологічної концепції (теорії) до загальноприйнятих в науці методологічних засад, наукових традицій і стандартів); 5) метаметодологічний (загальноцивілізаційний) (в методологічній рефлексії оцінюється те, наскільки теорія впливає на розв'язання проблем розвитку людини, її щастя і смислу життя, розв'язання проблем конкретного суспільства та людської цивілізації загалом, чи пропонує вона живе

знання, яке має значення, цінність, особистісний сенс, чи його можна технологізувати для вдосконалення життя людини, суспільства і цивілізації загалом.

Мета статті – здійснити метаметодологічний аналіз психоаналітичної концепції К.Г. Юнга на найвищому рівні. Зокрема, необхідно проаналізувати вплив ідей засновника аналітичної психології не тільки на розвиток психологічної науки, але й на розвиток західної культури та західної цивілізації. Це важливо, бо ці ідеї викладаються в підручниках з психології, тому засвоюються майбутніми фахівцями-психологами і стають основою їх професійного світогляду та реалізуються у практичній діяльності. Вони можуть відповідати сучасному стану розгляду проблеми, бути конструктивними чи ні.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Аналіз праць вченого (Юнг, 1994; 1997а; 2003; 2008; 2009) показує, що він вважав, що основною метою психології є не лікування розладів психіки та особистості, а обґрунтування цілей щасливого та осмисленого життя людини, її навчання самопізнання і способам самореалізації та саморозвитку. Ця ідея є надактуальною в наш час, бо навіть на початку ХХІ ст. більшість вітчизняних та зарубіжних психологів йде за психологічними проблемами сучасної людини, суспільства, а не попереджає їх виникнення. Зокрема, психологи не пропонують психологічні засади здорового, щасливого і повноцінного життя.

2. Методологія та методи.

Використано такі методи: методологічний і теоретичний аналіз, емпіричне дослідження. Виділено такі рівні методологування у психології: внутрішньоконцептуальний, міжконцептуальний, загально-

психологічний, загальнонауковий, метаметодологічний.

3. Результати та дискусії

К.Г. Юнг (Юнг, 1994; Yung, 1974; Shamdasani, 2003) розглядає психіку як складне ціле, центром якого є комплекс Я («самість»). На його думку, несвідоме виявляється як індивідуальне (відповідно до вчення З. Фрейда), як і колективне, групове. Індивідуальне (біографічне) – складник несвідомого, якого особистість набуває протягом свого індивідуального життя. Колективне (архетипне) несвідоме передається спадково, є своєрідним неусвідомленим соціальним досвідом людства, що зафіксований в міфах, первісних формах мислення, образах, які успадковуються нащадками і реалізуються у сновидіннях, творах мистецтва, віруваннях. Ці заряджені психічною енергією утворення, комплекси (архетипи) уособлюють дух предків, їх спосіб розмірковування і переживання настанов пізнавати життя, світ і людину. Вони поєднують у собі тенденції творити добро і зло, небесні і земні елементи, а їх інтеграція є позитивним явищем для особистості. К.Г. Юнг вважав, що проникнення людиною у власну унікальну природу передбачає пізнання несвідомого, інтеграцію архетипів особистісної структури – «тіні», «персони», «аніми» чи «анімуса» (Юнг, 1991; 1996; 1997 б; 2003; 2010; 2017).

Одна з основних ідей вченого – це ідея індивідуалізації людини, згідно з якою людина може реалізувати свої надії та мрії на благополуччя тільки завдяки індивідуалізації (Юнг, 1994; 1997 а, 2008; 2017). Цей процес передбачає оволодіння людиною своїм внутрішнім світом з метою якнайповнішої реалізації своїх здатностей, особистісних смислів, володіння інтелектуальною свободою, що дозволяє жити без страху, тривоги, стати цілісною особистістю у психологічному та соціальному планах. Завдяки гнучкості, сприйнятливості і покладанню на інтуїцію такій індивідуалізованій особистості немає потреби щось приховувати, а її несвідоме, проявляючи себе, дозволяє побачити справжні цілі. Це передбачає наявність синхронності, здатної збагатити життя людини неочікуваними результатами та навіть чудами. К.Г. Юнг вважав, що головним привілеєм всього життя людини є стати тим, чим вона насправді є. Йому належить ідея про розвиток індивідуальності дитини як мети виховання.

Звісно, орієнтація на індивідуально неповторне є значущим мотиваційним чинником для прояву творчості, саморозвитку, прагнення бути щасливою людиною, мати автентичні задоволення у житті. У цій ситу-

ації актуалізуються психологічні механізми самоідентифікації, саморефлексії. Однак К.Г. Юнг не зауважив, що тенденція до індивідуалізації неминуче має бути поєднана з протилежною тенденцією – бути як усі, тобто з тенденцією прагнення до загальнолюдського у вищих його проявах. Як показують наші емпіричні дослідження та аналіз психотерапевтичної практики, індивідуальність людини повинна обов'язково бути поєднана із спільнісним, загальнолюдським, духовним. Як зазначав сам вчений, однією із засад повноцінного життя є якість стосунків з іншими людьми, бо людина в принципі не може жити окремо від інших людей, вона потребує мати здорові стосунки, потребує спілкуватися, налагоджувати контакти, ділитися думками, переживаннями і намірами, відкривати для себе нові горизонти і смисли життя, турбуватися про інших і самій приймати таку ж турботу (допомогу, підтримку, пораду), потребує безпеки, дружби та любові. В інтелектуальній сфері це, зокрема, передбачає відкрити пізнавальну позицію, коли в центрі розмірковування постає проблема (задача, запитання), а не егоїстичне Я, коли суб'єкт враховує досвід розмірковування інших людей, може сприймати найімовірніші ідеї, думки, факти. Загалом людина інтуїтивно відчуває, що у внутрішньому світі іншої людини є аналогічні феномени і тенденції не тільки архетипної природи.

Як показують емпіричні дані, гостра орієнтація людини на свою індивідуальну неповторність без одночасно такої ж сильної орієнтації на спільнісне у вищих його проявах призводить до культивування егоїзму, необґрунтованого самопокладання, зумовлює бар'єри, непорозуміння, конфлікти у взаємодії з іншими людьми. Це виразно характерно для нашої епохи. Поєднання зазначених тенденцій посилює здатність особистості до проявів любові, творення добра і боротьби зі злом, забезпечення свободи для інших і для себе, власної відповідальності, долає егоїзм, самозакоханість, конфліктність, поглиблює взаєморозуміння. Завдяки цьому у внутрішньому світі особистості актуалізуються механізми духовної, моральної, соціальної та психологічної ідентифікації.

У внутрішньому світі особистості К.Г. Юнг вичленував феномен колективного несвідомого, в якому виділив такі архетипи: «самість», «персона», «тінь», «анімус», «аніма». Так, «самість», як центральний архетип структури особистості уособлює максимальну повноту її самореалізації, творчий потенціал і різноманітні можливості та життєву силу (Юнг, 2008; 2009; 2017).

На його думку, «самість» – головна і визначальна сутність внутрішнього світу особистості, яка поєднує та гармонізує свідоме та всі інші аспекти несвідомого, утворюючи їх єдність і стабільність. Індивідуалізація «самості» – це самопізнання і саморозвиток, шлях до себе, «створення душі». Вчений вважав, що якраз у «самості» є тенденція до самоактуалізації, яка визначає цілісність і гармонійність особистості, зумовлює якнайповніше розкриття її мінливості. Проте К.Г. Юнг однозначно не наголосив на тому, що визначальним у «самості» є духовне Я, яке має трансцендентне походження та іманентне існування, яке є стабілізуючим і гармонізуючим чинником внутрішнього світу, основою єдності надсвідомого, свідомого і несвідомого людини та різних аспектів її життєдіяльності. Внутрішній голос людини (сумління) – це голос, зокрема, духовного Я, а вже згодом і психологічного та соціального Я. Прислухавшись до цього голосу, людина відчуває себе по-справжньому вільною, тоді її життя наповнюється великими смислами. Духовне Я забезпечує функціонування фундаментальних здатностей вірити в Бога (в себе, інших людей, світ), безумовно, жертвовно і всезагально любити, творити добро для себе, своїх рідних і загального блага та одночасно боротися зі злом, захищаючи добро, творити відповідальну свободу як автентичну здатність, надіятися на Бога, на себе, на інших людей, бути безпристрасним, смиреним і постійно каятися.

Отже, фундаментальне життєве завдання людини – відкрити в собі духовне Я трансцендентного походження та іманентного існування, що є спільним для всіх людей та проявляється у відповідних духовних здатностях. Якщо людина відкриє свій індивідуальний і неповторний талант та загальнолюдські якості і буде їх реалізовувати та розвивати, то її життя стане повноцінним і здоровішим. Проблема полягає в тому, що людство створило цивілізацію, яка фактично витісняє з внутрішнього світу людини та її життя духовний складник, людина постає не на повен зріст, живе без духовного Я. З одного боку, відкриття, розвиток та реалізація свого індивідуального, неповторного таланту (задатки, схильності), що зумовлений генетично, соціально, психологічно, а з другого – духовного Я робить життя людини осмисленим, повноцінним, щасливішим, про що вона завжди мріє.

К.Г. Юнг виділив архетип «тінь», який, на його думку, присутній у внутрішньому світі кожної людини (Юнг, 1994; 2003; 2008, 2010). Аналізуючи вплив атмосфери холодної війни, вчений заявив: «Всі

ми є джерелом наступаючого зла. Я є не тим, ким мене робить життя, а є тим, ким я сам хочу стати». Вчений був переконаний, що людина однаково здатна творити як жакливі речі, так і великі добрі справи. Архетип «тінь», на думку вченого, включає несвідомі, інстинктивні прагнення людини, що несумісні з соціальними та моральними стандартами, спонукає людину робити те, чого вона собі не дозволяє. «Тінь» включає неусвідомлені прагнення, що суперечать духовним, моральним і соціальним нормам та ідеалам. Цей архетип уособлює негативні аспекти (риси характеру, мотиви, прагнення, деструктивні думки і почуття, цілі та цінності). Цей архетип, як вважав вчений, – природна складова частина колективного несвідомого, інстинктивне (імпульсивне) утворення, що не змінилося з часів виникнення суспільства розумних людей. Найяскравішим втіленням архетипу «тінь» є образ диявола. Цей архетип важко піддається впливові через виховання. К.Г. Юнг, стверджував, що процес індивідуалізації людини починається з усвідомлення власних тіньових характеристик, які вона переживає як хворобливі, нестерпні, трагічні, катастрофічні (Юнг, 1994). Водночас вчений не пояснює причини існування цього архетипу. У контексті духовної парадигми (Савчин, 2013а) «тінь» спричинена індивідуальним гріхом людини та гріхом прародичів. Сам гріх стосується наших гріховних помислів (намірів) та гріховних пристрастей (самолюбства, срібнолюбства). Як показують результати психотерапевтичної практики, високорозвинені у духовному плані особистості опановують свою «тінь», а часом і взагалі звільняються від неї.

Згідно з концепцією К.Г. Юнга у колективному несвідомому на противагу «тіні» існує «персона» (особа) як ідеальний образ соціалізованої (цивілізованої) людини, як колективне Я людства (Юнг, 1997 а; 2003; 2017). Це зовнішня частина особи, якою вона звернена до людей і суспільства. «Персона» охоплює систему компромісів, необхідних для життя в суспільстві, вона закорінена у примітивному психічному житті. Вона є тим, чим людина звикла себе вважати, хоч справжня її сутність може бути інакшою. Властивості «персона» протилежні справжній суті людини (автентичності), ілюзорні, сформовані напоказ. Ототожнення особистості себе з ілюзією зумовлює своєрідну психічну інфляцію – надмірне возвеличення особистості, яка некритично асимілює несвідомі змісти та ідентифікується з ними. Якщо індивідуалізація – це наближення до «самості», то інфляція – віддалення від неї. Її супрово-

джують роз'єднаність психічних складників, розщеплення особистості, антагонізм свідомої та несвідомої настанов. «Персона» – це «психічний одяг», а не найголовніший її вміст, це маска, яку людина одягає, спілкуючись з іншими, презентуючи себе такою, якою хоче, щоб її сприймало суспільство. Цей архетип може не збігатися зі справжньою спрямованістю особистості, бо є своєрідною рольовою поведінкою, коли людина чинить відповідно до уявлення про очікування оточуючих щодо її поведінки.

Аналіз показує, що архетип «персона» є несвідомим елементом колективної психіки, але не є однозначно архетипом у запропонованому трактуванні вченого. Як показують дослідження у сфері соціальної психології, вимоги до соціальної поведінки постійно змінюються під впливом змін у суспільстві та цивілізації загалом. Одночасно духовно розвинені особистості взагалі не проявляють архетипу «персона», що не можна пояснити тільки дією механізму витіснення.

К.Г. Юнг висунув гіпотезу, що незалежно від статі кожній людині одночасно притаманні психологічні характеристики обох статей – «аніма» та «аніmus» (Юнг, 1996; 2003; 2017). Так, у трактуванні вченого «аніма» – це фемінні риси колективної (узагальненої) жінки в чоловічій психіці, яка усвідомлюється через образи реальних жінок, зокрема, через образ матері. Цей архетип регулює емоційне та почуттєве життя, зумовлює особливості кохання, міжстатеві стосунки, шлюб, стосунки із жінками (матір'ю, сестрами, жіночими фігурами у бізнесі або політиці). «Аніма» відіграє вирішальну роль у сприйнятті літератури і мистецтва, забезпечує духовне зростання, визначає релігійний аспект життя. Навпаки, «аніmus» – маскулітні характеристики колективного (узагальненого) образу чоловіка у жіночій психіці, який усвідомлюється через образи реальних чоловіків, зокрема й образ батька. Чоловіча частина душі жінки («аніmus») відповідає за раціональність її поведінки, спонукає до соціальних досягнень та кар'єрного зростання, допомагає приймати рішення і розв'язувати проблеми. «Аніmus» містить досвід спілкування з чоловіками, формує уявлення про них, про кохання і шлюб, впливає на світосприймання, цінності та життєві цілі. Виділені архетипи доповнюють чоловічу або жіночу природу людини і уособлюють жіночі аспекти психіки чоловіків та чоловічі – жінок. Вважається, що архетипи «аніма» та «аніmus» беруть початок у найбільш глибоких, примітивних пластах досвіду предків людини, які засвоювали певні раціональні,

емоційні та поведінкові патерни (тенденції) протилежної статі.

Як показують наші попередні емпіричні дослідження (опитування та екзистенційні бесіди, у яких взяло участь 127 чоловіків та 112 жінок, серед яких були кандидати і доктори психологічних наук), близько 74,5% досліджуваних однозначно і відразу заявили, що в їх внутрішньому світі відсутні елементи психіки протилежної статі, ще 18,3% це підтвердили після нетривалого розмірковування, тільки 7,2% опитаних не змогли дати однозначної відповіді. Ми висуваємо гіпотезу, що архетип «аніма» все ж таки присутній в представниць жіночої статі, а «аніmus» – у представників чоловічої статі. Проте різні чоловіки характеризуються різним рівнем емоційності, імпульсивності (іраціональності), що більше притаманно жінкам. Безумовно, бувають чоловіки з сильно вираженими жіночими якостями (емоційністю, ніжністю, іраціональністю). Але це зумовлено властивостями типу нервової системи, особливостями соціалізації та виховання, а не наявністю в їхній психіці колективного архетипу «аніма». Так само різні жінки характеризуються різним рівнем прояву раціональності, самовладання, що більше притаманно чоловікам. Зокрема, бувають жінки з вираженою раціональністю, слабо вираженою емоційністю, маскулітністю. Але прояв цих чоловічих рис теж зумовлений типом їх нервової системи, особливостями соціалізації та виховання, а не наявністю в їхній психіці колективного архетипу «аніmus».

Отже, наш методологічний і теоретичний аналіз, результати прикладних досліджень і результати психологічної практики показують, що внутрішній світ людини включає два таких складники: духовне Я і психіку (особистість). Перший складник – духовне Я, яке має трансцендентне походження та іманентне існування, виявляється у духовних здатностях людини вірити, любити, творити відповідальну свободу, надіятися на Божу благодать, чути голос власного сумління як голос Божий, змиритися, каятися. Соціум може лише сприяти йому чи блокувати його актуалізацію. Другий складник – психіка (особистість) – виникає під впливом соціуму, життєдіяльності та самоактивності людини. Між цими складниками можуть бути різні взаємозв'язки: 1) синергія – гармонія, взаємне посилення; 2) ситуативна гармонія, відсутність хронічних суперечностей між ними; 3) неактуалізація духовного Я і переважання психологічного (і соціального) Я; 4) витіснення, заперечення чи навіть побороення психологічним (і соціальним) Я духовного Я (наприклад,

у людей з матеріалістичним чи атеїстичним світоглядом); 5) абсолютна нейтралізація побороення духовного Я та одночасне спотворення психологічного Я в напрямі його антисоціальності і виникнення антидуховного Я з антилюдськими (антисоціальними) тенденціями (наприклад, у сатаністів).

Висновки

Отже, можна констатувати, що фундаментальна концепція аналітичної психології К.Г. Юнга має фундаментальне конструктивне начало, але одночасно потребує суттєвого уточнення у таких планах: 1) розгляд феномену індивідуалізації у взаємозв'язку з тенденцією до спільнісного (загальнолюдського у вищих його проявах); 2) вичленовування у «самості» як центрального духовного Я, трансцендентного походження та іманентного існування; 3) трактування архетипу «тінь» як зумовленого не тільки соціальними і психологічними чинниками, але й гріхуванням людини, яке конструктивно долають особистості з розвиненим духовним Я; 4) архетип «персона»

має не тільки архетипічне, але і конкретно історичне спричинення, тобто досить суттєво змінюється під впливом соціальних умов та загальної духовної атмосфери від покоління до покоління; 5) гіпотетично можна припустити, що в здорових особистостях архетипи «аніма» та «анімус» при таманні переважно представникам однієї статі, зокрема «аніма» – жіночій, а «анімус» – чоловічій, а не одночасно представлені в одній статі. У загальноцивілізаційному плані поширення ідеї про поєднання цих архетипів в одній статі призводить до культивування деструктивної тенденції, тобто критичного поширення практики психологічної гомосексуальної та гендерної ідеології з вичленовуванням третьої псевдостаті, руйнуванням духовних, моральних, соціальних та психологічних засад сім'ї.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення впливу концептуальних ідей К.Г. Юнга на розвиток сучасної психологічної науки та психологічної практики, а також на загальноцивілізаційні тенденції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вітакультурна методологія: антологія. До 25-річчя наукової школи професора А. В. Фурмана : колект. монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 980 с.
2. Методологія і психологія гуманістичного пізнання. До 25-річчя наукової школи професора А. В. Фурмана : колективна монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 998 с.
3. Савчин М.В. Духовна парадигма психології : монографія. Київ : Академвидав, 2013а. 224 с.
4. Савчин М.В. Здатності особистості : монографія. Київ : Академвидав, 2016. 288 с.
5. Савчин М.В. Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри : монографія. Дрогобич : ПП «Посвіт», 2019. 232 с.
6. Савчин М.В. Методологеми психології : монографія. Київ : Академвидав, 2013 б. 224 с.
7. Юнг К.Г. Архетип и символ. Москва, 1991. 304 с.
8. Юнг К.Г. Божественный ребенок. Москва : АСТ-ЛТД, 1997 а. 400 с.
9. Юнг К.Г. Воспоминания, сновидения, размышления. Минск : ООО «Харвест», 2003. 496 с.
10. Юнг К.Г. Душа и миф: шесть архетипов. Киев : Государственная библиотека Украины для юношества, 1996. 384 с.
11. Юнг К.Г. ЭОН: Исследование о символике самости. Москва : Академический проект, 2009. 340 с.
12. Юнг К.Г. Об энергетике души / пер. с нем. В. Бакусева. Москва : Академический Проект, 2008. 297 с.
13. Юнг К.Г. Психология и алхимия. Москва : Рефл-бук, 2003. 592 с.
14. Юнг К.Г. Психология бессознательного. Москва : Когито-Центр, 2010. 352 с.
15. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени / пер с нем., предисл. А.В. Брушлинского. Москва : Изд. группа «Прогресс» - «Универс», 1994. 336 с.
16. Юнг К.Г. Сознание и бессознательное : сборник / пер. с англ. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997 б. 544 с.
17. Юнг К.Г. Человек и его символы. Москва : Серебряные нити, 2017. 352 с.
18. Jung C.G. The practical use of drem-analysis. In C.G. Jung, *Dreams* (p. 87–109) (W. McGuire, Ed.; R.F.C. Hull, Trans.). Princeton, NJ : Princeton University Press. 1974.
19. Shamdasani, S. Jung and the Making of Modern Psychology: The Dream of a Science. Cambridge University Press, 2003. XVI, 387 p.

REFERENCES:

1. Vitakultura metodolohiia: antolohiia. (2019) Do 25-richchia naukovoï shkoly profesora A.V. Furmana. Kolektyvna monohrafiia [Vicultural methodology: an anthology. To the 25th Anniversary of Professor A. V. Furman. Collective monograph]. Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].
2. Metodolohiia i psykholohiia humanistychnoho piznannia (2019) Do 25-richchia naukovoï shkoly profesora A.V. Furmana. Kolektyvna monohrafiia [Methodology and psychology of humanistic cognition. To the 25th Anniversary of Professor A. V. Furman. Collective monograph]. Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].
3. Savchyn, M. V. (2013a) Dukhovna paradyhna psykholohii: monohrafiia [The spiritual paradigm of psychology: a monograph]. K.: Akademydav. [in Ukrainian].
4. Savchyn, M. V. (2016) datnosti osobystosti: monohrafiia [Personality Abilities: Monograph]. K.: Akademydav. [in Ukrainian].
5. Savchyn, M. V. (2019) Zdorovia liudyny: dukhovnyi, osobystisnyi i tilesnyi vymiry: monohrafiia [Human health: spiritual, personal and physical dimensions: monograph]. Drohobych: PP "Posvit". [in Ukrainian].

6. Savchyn, M. V. (20136) Metodolohemy psykholohii: Monohrafiia [Methodologists of Psychology: Monograph]. Kyiv. Akademvydav. [in Ukrainian].
7. Jung, K. G. (1991) Arhetip i simvol [Archetype and symbol]. Moscow. [in Russian].
8. Jung, K. G. (1997a) Bozhestvennyj rebenok [Divine child]. M.: AST-LTD. [in Russian].
9. Jung, K. G. (2003) Vospominanija, snovidenija, razmyshlenija [Memories, dreams, thoughts]. Minsk: OOO Harvest. [in Russian].
10. Jung, K. G. (1996) Dusha i mif: shest' arhetipov [Soul and myth: six archetypes]. Kiev: Gosudarstvennaja biblioteka Ukrainy dlja junoshstva. [in Russian].
11. Jung, K. G. (2009) Aion: Issledovanie o simvolike samosti [Aion: A study of the symbolism of the self]. M.: Akademicheskij proekt. [in Russian].
12. Jung, K. G. (2008) Ob jenergetike dushi / per. s nem. V. Bakuseva [About soul energy]. M.: Akademicheskij Proekt. [in Russian].
13. Jung, K. G. (2003) Psihologija i alhimija [Psychology and Alchemy]. M.: Refl-buk. [in Russian].
14. Jung, K. G. (2010) Psihologija bessoznatel'nogo [Psychology of the unconscious]. M.: Kogito-Centr. [in Russian].
15. Jung, K. G. (1994) Problemy dushi nashego vremeni: per s nem.; predisl. A. V. Brushlinskogo [Soul problems of our time]. M.: Izd. Gruppy "Progress" - "Univers". [in Russian].
16. Jung, K. G. (19976) Soznanie i bessoznatel'noe: sbornik [Consciousness and the Unconscious: Compilation]: SPb.: Universitetskaja kniga. [in Russian].
17. Jung, K. G. (2017) Chelovek i ego simvoly [Man and his symbols]. M.: Serebrjanye niti. [in Russian].
18. Jung, C. G. (1974). The practical use of drem-analysis. In C.G. Jung, *Drems* (p. 87–109) (W. McGuire, Ed.; R.F.C. Hull, Trans.). Princeton, NJ: Princeton University Press.
19. Shamdasani S. (2003) Jung and the Making of Modern Psychology: The Dream of a Science. Cambridge University Press, 2003. XVI, 387 p.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2020.
The article was received 13 January 2020.

УДК 159.98-056.2

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-1-9>

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ ІНВАЛІДИЗОВАНИХ ОСІБ ДО СЕБЕ ЗАЛЕЖНО ВІД ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Ставицький Олег Олексійович,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри суспільних дисциплін

Національний університет водного господарства та природокористування

stavitskyioleg@ukr.net

[ORCID.org/0000-0002-0792-5036](https://orcid.org/0000-0002-0792-5036)

Ставицька Олена Григорівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної психології та психодіагностики

Рівненський державний гуманітарний університет

stavitcka_elena@ukr.net

[ORCID.org/0000-0003-2499-775X](https://orcid.org/0000-0003-2499-775X)

Мета статті полягає у висвітленні результатів емпіричного дослідження проявів комплексу гандикапу в людей, які мають інвалідність. Під категорією «комплекс гандикапу» розуміється властивість, новоутворення психіки, що проявляється у зменшенні соціальної активності, обмеженні кола спілкування неповносправного, зміні самооцінки та самоставлення, яке набуває негативного характеру.

Методи. Використано авторський опитувальник для діагностики гандикапу, який дає змогу виявити ступінь прояву комплексу гандикапу в інвалідизованій особистості. Опитувальник охоплює 5 діагностичних шкал, таких як: комунікабельність, рівень самооцінки, рівень самоконтролю, емоційна нестійкість, вразливість. Показники кожної психодіагностичної шкали розподілили за трьома рівнями: високий, середній, низький. Опантантами дослідження були інвалідизовані представники таких професій: працівники промисловості, працівники сільського господарства, працівники сфери обслуговування, державні службовці, працівники системи освіти, працівники сфери охорони здоров'я, студенти, пенсіонери, приватні підприємці, колишні військовослужбовці, безробітні, домогосподарки. Опитуванням було охоплено 517 осіб працездатних груп інвалідності різної нозології, які проживають у 5 областях України. **Результати.** Узагальнюючи результати дослідження, маємо підстави стверджувати, що загалом комплекс гандикапу не виявлено лише у 26 відсотків досліджуваних, у 45 відсотків опантантів